

Μειονοτική Εκπαίδευση: Τα στερεότυπα, τα αυτονόητα και τα παραλειπόμενα

ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΡΗΣΤΙΑΔΟΥ-ΛΙΟΝΑΡΑΚΗ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ της εκπαίδευσης της μουσουλμανικής μειονότητας είναι ένα ζήτημα καθαρά πολιτικό και οποιαδήποτε σχετική αναφορά παραβλέπει τη διάσταση αυτή, εθελουφλεί. Κάθε «ουδέτερη» ή «αντικειμενική» ανάλυση ή πρόταση για την εκπαίδευση της μειονότητας είναι καταδικασμένη να μεροληπτήσει υπέρ της πλειονότητας, αν δεν κινείται σε ένα νέο άξονα. Αυτόν που διαμορφώνουν σήμερα οι σύγχρονες αναζητήσεις για τα ζητήματα των μειονοτήτων σε διεθνές επίπεδο. Σχετικές διατάξεις και ρυθμίσεις έχουν ενσωματωθεί σε ποικίλες διεθνείς συμβάσεις και στο σύνολό τους διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο προσέγγισης των ζητημάτων που αναφέρονται σε δικαιώματα, ελευθερίες και διεκδικήσεις των μειονοτικών ομάδων. Η Ελλάδα έχει υπογράψει όλες αυτές τις συμβάσεις αλλά το πνεύμα τους δεν έχει ακόμα σφραγίσει την εκπαιδευτική της πολιτική. Το ερώτημα λοιπόν είναι αν ο τρόπος που επεξεργαζόμαστε τα θέματα της εκπαίδευσης της μειονότητας είναι στην κατεύθυνση των σύγχρονων αναζητήσεων ή αυτών που έχουν ξεπεραστεί. Χρειάζονται νέα μεθοδολογικά εργαλεία και κυρίως μια διαφορετική πολιτική θεώρηση ως αφετηρία. Και πάλι λάθη θα κάνουμε, γιατί οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και οι αγκυλώσεις μας είναι ζητήματα, που και ανιχνεύονται δύσκολα, και αλλάζουν ακόμα δυσκολότερα. Όμως τουλάχιστον θα είμαστε πιο ευαίσθητοι και θα αλλοιώνουμε λιγότερο τα μηνύματα που στέλνουν οι ίδιες οι μειονότητες και από την άλλη θα είμαστε πιο υποψιασμένοι για τις δικές μας προκαταλήψεις και αγκυλώσεις που μας καθορίζουν και μας καθοδηγούν περισσότερο από ότι οι επιστημονικές μας γνώσεις. Επιπλέον χρειάζεται ετοιμότητα για να μπορούμε να παρακολουθούμε την ανατρεπτική δυναμική που το πεδίο της πολυπολιτισμικότητας εισάγει στις σύγχρονες κοινωνίες. Μία δυναμική ανατρεπτική ως προς όλες τις εκφράσεις της ζωής. Μία δυναμική που ανατρέπει και αυτή την έννοια της μειονότητας, διευρύνοντάς την συνεχώς. Σήμερα μιλάμε για εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές μειονότητες. Αύριο θα μιλάμε για πολλές περισσότερες. Όταν προσεγγίζουμε το ζήτημα της εκπαίδευσης της μουσουλμανικής μειονότητας, βαδίζουμε συνήθως στη σκοτεινή

πλευρά του φεγγαριού. Αυτή που κρύβει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα τα δικά μας, που συχνά μας οδηγούν σε μία λανθασμένη ερμηνεία της ιδιαιτερότητας της μειονότητας και από την άλλη μας κατευθύνουν, πολλές φορές, να στηρίζουμε ερευνητικά και επιστημονικά δεδομένα πάνω σε ένα ρατσιστικό-εθνικιστικό ιδεολογικό οικοδόμημα. Είναι σύνθηρες να συναντάμε σε επίσημα έγγραφα, σε επιστημονικές μελέτες, σε άρθρα και ρεπορτάζ εφημερίδων τη διατύπωση ότι το μεγαλύτερο τμήμα της μουσουλμανικής μειονότητας χαρακτηρίζεται από αναλφαβητισμό και ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Φαινόμενο που ερμηνεύεται κάθε φορά σύμφωνα με το ιδεολογικό στίγμα, τις προθέσεις και τις βλέψεις του εκάστοτε γράφοντος. Όμως μία προσεκτικότερη ματιά αναδεικνύει ένα κοινό στοιχείο, λιγότερο ή περισσότερο φανερό, την παραδοχή ότι στο φαινόμενο συμβάλλει τα μέγιστα η αρνητική στάση της ίδιας της μειονότητας απέναντι στη μόρφωση. Μία στάση που θεωρείται ότι δεν υπαγορεύεται μόνο από εξωγενείς κοινωνικούς παράγοντες, αλλά αποτελεί συστατικό στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας των μουσουλμάνων. Αξιοσημείωτο είναι βέβαια το γεγονός ότι στην προκειμένη περίπτωση, παρ' όλο που εντείνονται συνεχώς οι προσπάθειες να διαφοροποιούνται οι μουσουλμάνοι σε Πομάκους, Τσιγγάνους και Τούρκους, και για να μην υπερεκτιμάται το τουρκικό στοιχείο, η μουσουλμανική ταυτότητα ταυτίζεται με την τουρκική. Η αντι-μορφωτική στάση είναι προφανώς τουρκικό χαρακτηριστικό. Η θετική στάση απέναντι στην εκπαίδευση, η ροπή προς τη μόρφωση, είναι συνυφασμένη στη δυτική αντίληψη με το δικό της πολιτισμό, την πρόοδο και την εξέλιξη και αναμφισβήτητα με το χριστιανισμό. Η αρνητική στάση των μουσουλμάνων-Τούρκων λοιπόν, καταγράφεται ως εγγενές στοιχείο της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Η μη ανάπτυξή τους, η περιθωριοποίηση και γκετοποίησή τους στα πλαίσια ενός δυτικού πολιτισμικού περιβάλλοντος είναι προδιαγραμμένη και γι' αυτό αναμενόμενη. Η μουσουλμανική μειονότητα είναι στην Ελλάδα ό,τι θα μπορούσε να είναι η «Ανατολή» στη «Δύση». Όχι βέβαια η «καθ' ημάς Ανατολή», αλλά η άλλη, η μουσουλμανική Ανατολή, η ολίγον βάρβαρη, η ολίγον ράθυμη, η ολί-

γον καθυστερημένη. Να είναι στο περιθώριο της Δύσης, στις παρυφές της, στην τροχιά της αλλά πάντα δική της υπαυτιότητα, αφού ο πολιτισμός και οι αξίες της, της υπαγορεύουν υποδεέστερη θέση στην παγκόσμια κλίμακα πολιτισμών.

Οι αντιστάσεις, οι αρνήσεις και οι επιφυλάξεις της μειονότητας αναφέρονται στο ευρύτερο πλαίσιο αντίληψης, μέσα στο οποίο εντάσσεται και η εκπαίδευση, με το οποίο την αντιμετωπίζει η ελληνική πολιτεία και κοινωνία. Φοβάται και αντιστέκεται στις προθέσεις και επιδιώξεις κάθε θεσμού και κάθε ρύθμισης, γιατί έμαθε να θεωρεί κάθε θεσμοθετημένη παρέμβαση της πολιτείας απειλή και κίνδυνο για τη δική της πολιτισμική ταυτότητα, γι' αυτό που η ίδια θέλει να είναι. Και βεβαίως η πραγματικότητα της εκπαίδευσης της μειονότητας

ελληνικής γλώσσας, καθώς και η μορφωτική επάρκεια ή ένδειξη σε σχέση με τη σχολική φοίτηση στα σχολεία της Ελλάδας. Αυτός βέβαια ο τρόπος προσδιορισμού των μεγεθών δεν παρουσιάζει ο ίδιος μεθοδολογικά καμιά κακή πρόθεση και είναι καθ' όλα νόμιμος, όταν χρησιμοποιείται για μονογλωσσικούς πληθυσμούς που έχουν αποδεδειγμένα ίση πρόσβαση στο ενιαίο σχολικό σύστημα. Όμως όταν επιλέγεται για να μετρήσει τη μόρφωση μιας διαφορετικής πολιτισμικής και γλωσσικής ομάδας, τότε γίνεται επιστημονικά ανεπίτρεπτος και πολιτικά ύποπτος.

Οι στατιστικές λοιπόν και οι μελέτες, αλλά κυρίως η γενικότερη αποδοχή και εμπιστοσύνη που δείχνει σε αυτές η ελληνική κοινωνία, δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να επιβεβαιώ-

επιβεβαιώνει το γεγονός ότι δεν υπήρξε ποτέ ο επίγειος παράδεισος μιας δίγλωσσης διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που προάγει την πολιτισμική ταυτότητα της μειονότητας ενώ παράλληλα την κάνει κοινωνό της κουλτούρας της πλειοψηφίας. Η τυπική τήρηση των διακρατικών συμφωνιών και η επίκληση των υπαρκτών πολιτικών δυσκολιών και δεσμεύσεων δεν μπορούν να καλύψουν τις ως τώρα εκπαιδευτικές επιλογές της Ελλάδας για τη μουσουλμανική μειονότητα.

Όταν η αποδοχή της πολιτισμικής διαφορετικότητας του άλλου κτιζεται πάνω στην πάγια θεώρηση του πολιτισμού του ως κατώτερου, και όταν η ύπαρξη καλής πρόθεσης για μη αφομοίωσή του, πλαισιώνεται από την αρχή να κρινεται και να αξιολογείται ως προς τα χαρακτηριστικά της κυρίαρχης κουλτούρας που έχει αφομοιώσει, τότε τα πράγματα εκτός από τραγελαφικά γίνονται επικίνδυνα και παραπλανητικά. Και ερχόμαστε τώρα στο δεύτερο και πιο χαρακτηριστικό δείγμα αλλοίωσης της πραγματικότητας, όταν αυτή προσεγγίζεται μέσα από προϋπάρχουσες, καλά δομημένες, αφετηριακές προκαταλήψεις.

Ο αναλφαβητισμός ή το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο προσδιορίζεται κάθε φορά σε σχέση με τη γνώση και τη χρήση της

νουν τη δύναμη που παραχωρείται σε αυτές να επιβάλλουν και να διαιωνίζουν ιδεολογικές αντιλήψεις που αλλοιώνουν συστηματικά, σταθερά, νόμιμα και δημοκρατικά την πραγματικότητα του διαφορετικού άλλου.

Σύμφωνα λοιπόν με έρευνες και στατιστικές το μεγαλύτερο ποσοστό αναλφαβητισμού και το χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε όλη την ελληνική επικράτεια το συναντάμε στους μουσουλμάνους της Θράκης.

Με γνώμονα το *Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών* της ΟΥΝΕΣΚΟ και τις διαπιστώσεις της Margaret Mead, «θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε τον όρο αναλφάβητοι (illiterate) για τα μέλη μιας κοινωνίας μέσα στην οποία πρόσωπα μιας δεδομένης κοινωνικής θέσης, που θα έπρεπε κανείς να περιμένει ότι θα ήταν ικανά να διαβάζουν και να γράφουν, δεν μπορούν να το κάνουν».

Αναλφάβητοι λοιπόν θα ήταν οι μουσουλμάνοι, αν και θα έπρεπε εφόσον ζουν σε μια κοινωνία εγγράμματων, να ξέρουν ανάγνωση και γραφή, δεν γνώριζαν αυτή την ανθρωπινή επινοήση ή αρνιόντουσαν με πείσμα να την υιοθετήσουν· επιμένοντας παράλληλα να παραμένουν στην ιστορική φάση του ανθρώπου άνευ γραφής. Από την άλλη κανένας σο-

βαρός μελετητής στο ιστορικο-γλωσσολογικό πεδίο δεν θα ισχυριζόταν ποτέ ότι η ανάγνωση και η γραφή ως κοινωνική επικοινωνιακή δεξιότητα οφείλει να έχει και αναγνωρίζεται μόνο όταν έχει συγκεκριμένο γλωσσικό περιβάλλον. Ουδείς αναλφάβητος, αν κατέχει έναν κώδικα γραφής και ανάγνωσης. Είτε αυτός είναι στα ιερογλυφικά, στα αραβικά, στα αγγλικά ή στα αθάνατα αρχαία ελληνικά. Φαίνεται όμως πως εμείς θεωρούμε καθ' όλα νόμιμο να χαρακτηρίζουμε και να καταχωρούμε ως αναλφάβητο όποιον δεν γνωρίζει ελληνικά. Στην περίπτωση αυτή όμως θα έπρεπε να χαρακτηρίσουμε αναλφάβητο κάθε Γάλλο, Άγγλο, Πορτογάλο εγκατεστημένο στην Ελλάδα που δεν γνωρίζει να γράφει και να διαβάζει την ελληνική γλώσσα. Το γιατί δεν το κάνουμε αυτό, δεν χρειάζεται σχολίο νομίζω! Από την άλλη, δεν θα κρίναμε ποτέ το μορφωτικό του επίπεδο με γνώμονα τη φοίτησή του στο θεσμοθετημένο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Φαίνεται ότι το δικαίωμα να θεωρούμε τους μουσουλμάνους αναλφάβητους και αμόρφωτους το αντλούμε από το γεγονός ότι είναι Έλληνες πολίτες και γι' αυτό θα οφείλαν να γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα και παιδεία. Η αναγκαιότητα αυτή όμως να γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα δεν δικαιώνει από μόνη της την παραχάραξη της πραγματικότητας που παγιδεύει και εγγλωβίζει τη μουσουλμανική μειονότητα σε μια ψευδή εικόνα με αμέτρητες κοινωνικές επιπτώσεις.

Γιατί δεν παρουσιάζουμε το πρόβλημα ακριβώς ως έχει, αλλά του δίνουμε μια ιδιαίτερα βαρύνουσα για τη μειονότητα αρνητική διάσταση;

Γιατί δεν θέλουμε να ξεφύγουμε από το βασικό ιδεολογικό οικοδόμημα που έχουμε, ως κοινωνία, φτιάξει για τον υποδεέστερο και κατώτερο πολιτισμικά και κοινωνικά μουσουλμάνο-Τούρκο.

Το 80% περίπου της μουσουλμανικής μειονότητας, συμπεριλαμβανομένων και των ηλικιωμένων, μπορεί να γράφει και να διαβάζει τουρκικά. Αυτό ισχυρίζονται ο βουλευτής Mustafa Mustafa, ο δημοσιογράφος της μειονότητας Hulya Emin και άλλα μέλη της μειονότητας. Η άποψη αυτή που υποστηρίζεται από τα μέλη της ίδιας της μειονότητας έχει τη δική της βαρύτητα. Ούτως ή άλλως δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, αφού ποτέ δεν μετρήθηκε η γνώση γραφής και ανάγνωσης των μουσουλμάνων με αυτό το κριτήριο. Η εικόνα λοιπόν αυτή κάθε άλλο παρά ταιριάζει σε μια αναλφάβητη κοινότητα. Ακόμα και οι επίσημες πηγές παραδέχονται πως στα μειονοτικά σχολεία, τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα τα τουρκικά από τα ελληνικά. Εξάλλου η γενικότερη τουρκική παιδεία που παίρνουν από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον, επειδή θεωρείται υψηλού επιπέδου, κρίνεται και ιδιαίτερα ανησυχητική. Ας το ορίσουμε λοιπόν το θέμα έτσι απλά και καθαρά. Οι μουσουλμάνοι στο σύνολό τους, αλλά κυρίως οι νέοι και τα παιδιά, έχουν τουρκική παιδεία. Γνωρίζουν την τουρκική γλώσσα επαρκώς, τη γράφουν και τη διαβάζουν, τη μιλούν και τη διαδίδουν μαζί με όλο το

ευρύτερο πολιτισμικό της υπόβαθρο. Οι μουσουλμάνοι δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα καλά ή και καθόλου, δεν επικοινωνούν επαρκώς με τα ελληνικά πολιτισμικά προϊόντα, αγνοούν τον πλούτο της ελληνικής παιδείας, δεν συμβάλλουν στη διάδοση και αναπαραγωγή του ελληνικού πολιτισμού. Το αγγλοσαξωνικό φλέγμα θα χρειαζόταν εδώ για μια αποστομωτική απάντηση! So, what? Και γιατί θα έπρεπε να αξιολογηθεί η μορφωτική τους εμβέλεια με βάση την παιδεία που δεν έχουν και όχι με βάση την παιδεία που έχουν; Γιατί η παιδεία που έχουν δεν μας αρέσει που την έχουν, και γιατί η παιδεία που έχουν στην πραγματικότητα δεν θεωρείται για μας μια παιδεία αξιόλογη και ισότιμη με τη δική μας; Ας ξεχωρίσουμε λοιπόν τα πράγματα. Η μουσουλμανική μειονότητα δεν είναι το πιο καθυστερημένο πολιτισμικά και αμόρφωτο τμήμα του ελληνικού λαού. Είναι το τμήμα εκείνο που έχει μια συνολική, συγκροτημένη και δομημένη με όλους τους απαιτούμενους κώδικες, τα σύμβολα και τις συμβάσεις, διαφορετική παιδεία. Σε γενικότερο δε επίπεδο αναλογικά με άλλες αγροτικές και απομονωμένες περιοχές της χώρας δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφορές.

Τα ζητήματα που βάζει η πολυπολιτισμικότητα είναι πολλά. Ρυθμίσεις παγιωμένες που να τακτοποιούν και να καθηλώνουν τις σχέσεις διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων μεταξύ τους προς μια συγκεκριμένη πάντα κατεύθυνση, την υπεροχή της κυρίαρχης κουλτούρας και την υποβάθμιση όλων των άλλων, δεν είναι το ίδιο εύχρηστες πια. Τουλάχιστον δεν μπορεί να γίνεται αυτό με την κάλυψη των δημοκρατικών αξιών. Τώρα φαίνονται καθαρότερα οι προθέσεις. Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση της μειονότητας δεν μπορούμε πια να σχολιοβατούμε ανάμεσα στην αντίληψη πως αν μάθουν ελληνικά λύθηκε το πρόβλημα και την πεποίθηση πως δεν θέλουν να μάθουν ελληνικά. Η ένταξη της μουσουλμανικής μειονότητας στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία είναι ένα ζητούμενο. Στη φάση αυτή χρειάζεται ένα σύνολο μέτρων στη λογική των «θετικών διακρίσεων». Η καθιέρωση της ποσόστωσης 0,5% για την εισαγωγή των μουσουλμάνων στην ανώτατη εκπαίδευση είναι ένα τέτοιο μέτρο. Αν η λογική αυτή επεκταθεί σε όλο το φάσμα σχεδιασμού της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη μειονότητα, ίσως σε λίγα χρόνια η ελληνική κοινωνία να αρχίσει να αλλάζει την παγιωμένη αρνητική εικόνα που έχει για τη μουσουλμανική μειονότητα. Ίσως τότε και η μουσουλμανική μειονότητα από την πλευρά της, αίροντας τις επιφυλάξεις και τους φόβους της, να υποβαθμίσει από μόνη της δικές της πεποιθήσεις που εμποδίζουν τους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς να αποδώσουν. Αυτό όμως δεν μπορούμε να της το επιβάλουμε εμείς και μάλιστα, ως παρέμβαση από θέση πολιτισμικής ανωτερότητας.